

УДК 82 1: 82'06 (477)

DOI: 10.31475/fil.dys.2020.10.10

**ВІТАЛІЙ МАЦЬКО,**

*доктор філологічних наук, професор*

*(м. Хмельницький)*

### **«Друге крило» шістдесятників як смілива опозиція штучному соціалістичному реалізмові**

*У статті простудійовано окремі поезії «другого крила» шістдесятників, його репрезентантів В. Стуса, В. Михайличенка, Б. Мамайсура. В історію поезії другої половини ХХ століття вони увійшли як поети-новатори, які сміливо зверталися до нових форм, засобів висловлення. Поети своєю художньою практикою розхитували ті важелі радянської літератури, які культивували позатрагедійність тоталітарної системи, пропагували класовий антагонізм, гостру боротьбу з інакодумцями, ставили матеріалістичне знання, партійні інтереси вище загальнолюдських, безпідставно актуалізували повне благополуччя і радянської людини, і світопорядку. Доведено, що своєю художньою практикою шістдесятники прагнули розірвати ідеологічно-компартійний ланцюг, який сковував літературний процес рамками соцреалізму, а письменників робив полоненими політики, пануючих стереотипів у мистецтві. З'ясовано, що відхилена поезія шістдесятників від строгої моделі соціалістичного реалізму, від стилістичних традицій спроектовувалась у русло образно асоціативного, модерного мислення, що було характерною рисою їхнього творчого методу. Винесена у заголовок тема нашої статті є спробою виявити нові грані поетичної майстерності українських поетів-шістдесятників, вказати на особливості їхнього художнього світу, що сприймався антитетично до тих творів, які були написані за нормами і правилами соціалістичного реалізму.*

**Ключові слова:** *метод, модель, шістдесятники, соціалістичний реалізм, код, нарація, ідентичність.*

*Постановка проблеми в загальному вигляді... Літературно-мистецький шістдесятницький рух наприкінці ХХ – початку ХХІ століття жваво обговорювався на сторінках періодичних видань, був об'єктом дисертаційних, дипломних досліджень. Псевдохудожній напрям, метод літератури в СРСР та країнах соціалістичного табору*

(Чехо-Словаччина, Румунія, Польща, Угорщина, Болгарія, Німецька Демократична Республіка) знайшов своє місце в художній літературі, різних видах мистецтва. Критики доводили, що в літературі герой стверджує віру в перемогу комуністичних ідей через революційну боротьбу, насильство людини над людиною («Розгром» О. Фадеева, п'єси «Останній рішучий», «Оптимістична трагедія» Всеволода Вишневського, «Флорисдорф», «Троянський кінь» Фрідріха Вольфа (НДР), «Репортаж з петлею на ший» Ю. Фучика (Чехо-Словаччина), «Як гартувалася сталь» М. Островського), а організаторами класової боротьби неодмінно виступають комуністи, втілені в книгах Жоржі Амаду (Бразилія), Марії Пуйманової (Чехословаччина), Віллі Бредель (НДР), Георгія Караславова (Болгарія) та ін. Вперше термін «соціалістичний реалізм» у засобах масової інформації з'явився 1932 року, а точніше – в часописі «Літературна газета», 23 травня. Його закріплено на 1-му Всесоюзному з'їзді радянських письменників 1934 року. На форумі пролетарський прозаїк Максим Горький (Олексій Пешков) говорив про новий метод як про творчу програму, спрямовану на реалізацію гуманістичних ідей (!). Заговорили українські дослідники літератури про негативний вплив на українську культуру штучного соціалістичного реалізму аж у 90-х роках минулого століття. Однак тему, винесену у заголовок, досі системно не простудійовано.

*Аналіз досліджень і публікацій...* Теорію соцреалізму схвалили на найвищому рівні, і вона була центральною (генеральною) лінією на ідеологічному фронті упродовж усього періоду панування тоталітарної системи аж до розпаду СРСР. У повоєнний час висвітлювали реалізацію творчого методу соцреалізму С. Крижанівський у праці «Соціалістичний реалізм – творчий метод радянської літератури» (К., 1961), О. Овчаренко «Соціалістичний реалізм і сучасний літературний процес» (К., 1971), М. Шамота «Гуманізм і соціалістичний реалізм» (К., 1976). Уже в наш час нове прочитання соцреалістичної доктрини як обов'язкового стилю художнього життя, як канонічного мистецтва розглядали Д. Наливайко, Н. Зборовська, О. Авраменко, В. Хархун, О. Роготченко. Деякі міркування, свій погляд щодо зародження, розвитку і типології соціалістичного реалізму виклав у журнальній статті Д. Наливайко [13, с. 46-52]. Його роздуми передували фундаментальній праці Валентини Хархун [21]. Теорію соцреалізму фрагментарно аналізували в дисертаційних розвідках про шістдесятників Г. Гайович, О. Каленченко, О. Муратова, Т. Скуратко, І. Смаглій, О. Чепурна, Л. Яшина та інші.

*Формулювання цілей статті...* Метою нашої розвідки є аналіз

поезій шістдесятників, які у своїх творах висловлювали своєрідний протест штучному соціалістичному реалізмові.

*Виклад основного матеріалу...* У добу тоталітаризму в борні за соціалістичний реалізм постраждало чимало передової інтелігенції, серед них були українські письменники В. Симоненко, В. Стус, І. Світличний, Н. Світлична, Є. Сверстюк, Б. Мамайсур, В. Голобородько, М. Руденко, І. Дзюба, В. Чорновіл, В. Марченко, Ігор Калинець, Ірина Калинець, Л. Лук'яненко, Г. Гордасевич, В. Михайличенко, С. Караванський, Б. Горинь, М. Осадчий, О. Бердник, М. Холодний, В. Овсієнко та інші. Ці письменники в основі своєї літературної діяльності покладалися на українську ідентичність, у їхніх творах переважають такі компоненти, як історичний і сучасний літопис, національний і гуманний концепти, права і свободи людини. Щойно перераховані літератори належать до «другої хвилі» шістдесятницького руху. Термін «друга хвиля» належить дружині І. Світличного Леоніді Світличній, яка у розмові зі мною сказала, що шістдесятницький рух має два крила, учасники одного крила були правовірними, законопослушними, всіляко підтримувалися, заохочувалися і нагороджувалися владою, а другого крила шістдесятники піддавалися остракізму, переслідуванню, тортурам, «упокорювалися» психіатричною лікарнею, томилися по тюрмах і таборах.

Наприклад, на початку липня 1972 року спецслужби заарештували молодих організаторів самвидаву «Український вісник» В. Лісового, Є. Пронюка. На захист своїх колег виступив молодий філософ і публіцист Микола Роженко. Він 14 липня 1972 р. написав і відіслав лист на ім'я керівників УРСР В. Щербицького і О. Ляшка, в якому висловив свій рішучий протест щодо арештів В. Стуса, Є. Пронюка, В. Лісового. Незабарилися й адміністративні висновки: за політичну «недалекоглядність» М. Роженку записали сувору догану, виключили з Інституту філософії [16, с. 3-38]. Науковець під пильним наглядом спецслужб три роки відпрацьовував партійне стягнення на посаді викладача у Хмельницькому інституті побутового обслуговування [11, с. 69]. Сказав своє вагоме слово на захист В. Стуса й відомий німецький письменник, Нобелівський лауреат Генріх Белль. Він чітко назвав причину переслідування поета: «Його так званий злочин полягає у тому, що він пише свої поезії по-українськи, а це інтерпретують як антирадянську діяльність» [5, с. 5].

Поет В. Лісовий працював учителем української мови та літератури у с. Ташань на Київщині, саме там він написав статтю

«Добош і опришки, або Кінець шістдесятників», робив записи літературного характеру, які пізніше були використані слідством для шантажу психіатричною експертизою. Він також написав «Відкритий лист членам ЦК КПРС і ЦК КП України». У листі правозахисник чітко вказав: «Зважаючи на умови, в яких подається цей лист, мені важко вірити в конструктивну реакцію на нього. Хоч я не виступаю ні в ролі відповідального, ні в ролі свідка, ні в ролі якимось чином причетного до тієї справи, що нині іменується «справою Добоша», після подання цього листа я безперечно опинюся в числі «ворогів». Мабуть, це й правильно, бо Добоша звільнено, а «справа Добоша» – це вже просто справа, обернена проти живого українського народу і живої української культури («справа Добоша» – це спецоперація органів держбезпеки УРСР, що спровокувала другу хвилю арештів в Україні 1972 р. В грудні 1971-го Україну відвідав як турист громадянин Бельгії українського походження Ярослав Добош. На початку січня 1972 р. він був заарештований, у нього конфіскували копію «Словника рим української мови» політв'язня Святослава Караванського. На допитах під примусом Добош заявив, що зустрічався з українськими інакодумцями. Після цього Я. Добоша видворили з СРСР. – В.М.). Така «справа» дійсно об'єднує всіх заарештованих. Але я вважаю себе теж причетним до такої справи – ось чому прошу мене також заарештувати і судити». Лісовий не вважав себе винним у вчиненні злочину, але Київський обласний суд 6 грудня 1973 року засудив Лісового до 7 р. позбавлення волі в таборах суворого режиму та 3 р. заслання за ст. 62 ч. 1 КК УРСР «Антирадянська агітація і пропаганда». Разом з ним були засуджені Євген Пронюк та Василь Овсієнко [8]. Біда вся в тому, що подібний «Відкритий лист до депутатів Рад УРСР» [7, с. 125-148] був надрукований 1969 р. в десятому числі журналу «Сучасність» під псевдонімом Антін Коваль, спецслужби, очевидно, вичислили автора публікації за стилем.

Зазначимо, що політика комуністичної партії 1960–70-х років базувалася на брехні, навіть за кордоном про це вголос говорили емігранти. Зокрема, у листі (29.09.1973) до П. Одарченка сестра Лесі Українки Ісидора Борисова писала: «Як добре, що Ви в такий культурний спосіб коректно, дуже виразно, на незаперечних фактах виявляєте більшовицьку забріханість. Фальшують минуле, брешуть про сучасне, обманюють про майбутнє. У всіх діях підступство або безсовісна брехня, і таке в усіх сферах суспільної діяльності» [3, с. 40]. Про оманливий шлях до комунізму, що стелився на кістках власного народу, у своєму щоденнику занотувала О. Ращенко. Авторка, як

очевидець побудови «комуністичного раю» в окремій країні, інтуїтивно відчула в советській пропаганді величезну фальш, обман народу, тому 1941 р. на одній із сторінок щоденника олівцем дописала: «Все лгали. Ложью обманной коммунисты взяли власть и потом всюду сеяли ложь, лгали научные работники, лгали поэты и писатели, лгали педагоги – лгали все друг другу, т.к. боялись друг друга» [17, с. 549]. За правду авторка нефікційної прози стала жертвою політичних репресій, реабілітували її посмертно лише 23 липня 1991 р.

Про брехню відверто говорив і генерал П. Григоренко: «... режим у СРСР абсолютно аморальний і в цьому його слабкість. Він узяв брехню на озброєння. Кругом брехня. Своїм брешуть, своєму населенню брешуть, заставляють брехати населення, брешуть і іноземним державам... Ми всі знаємо і бачимо ту брехню, яка йде з Радянського Союзу, той терор, те придушення прав людини» [18, с. 72-73]. Саме за правду П. Григоренка 1964 р. виключили з партії, а згодом його на п'ять років відправили «на лікування» в психлікарню. Літературний рух шістдесятників «другої хвилі» був справжнім рухом опору системі, своєрідною психологічною опозицією режимові. Шістдесятники «другої хвилі» ставали дисидентами, в'язнями сумління, політичними в'язнями, приєдналися до правозахисного руху, а з розпадом СРСР вони були в передових лавах будівників незалежної України (Л. Лук'яненко, В. Чорновіл, брати Михайло і Богдан Горині та інші).

Д. Дроздовський, посилаючись на праці В. Дончика, резюмує, що «радянський етап» в історії мистецтва – це незнаний ніде приклад тоталітарного свавілля, нищення культури, але це і приклад перемоги в остаточному наслідку самої літератури, її національної ідентичності й художньої іманентності над усім штучним, насаджуваним, привнесеним. Національна ідентичність – завжди в просторі культури, це, за слушним твердженням сучасних дослідників, естетичний феномен. Місце соцреалізму – у просторі антикультури» [2, с. 11]. Шістдесятники «другого крила» не сприймали надмірно заідеологізованої літератури. Скажімо, В. Стус у листі до друга дитинства В. Дідківського із присмаком іронії відгукнувся на виставу за п'єсою О. Корнійчука «Над Дніпром» (1960), театр назвав «поганеньким», та й сам поет не чекав «чогось цікавого зараз від прославленого драматурга, надій не покладаю» [19: 6/2, с. 22]. Автор листа не сприймав твору, який достоту був заганжований псевдоестетикою соцреалізму.

Та були письменники, які намагалися піднести українське слово до рівня світової культури й у такий спосіб принести славу рідному

народові, зокрема, появились прозові твори «Птахи полишають гнізда», «Іван», «Березневий сніг» І. Чендея, «Собор» О. Гончара, які одразу ж потрапили у немилу ласку владоможців. Так, як стверджує С. Кіраль, про пережиті моральні страждання після виходу збірки «Березневий сніг» (1968) І. Чендея місцева влада за вказівкою згори цькувала. У «Щоденнику» він згадує й про «крамольну» повість «Іван». Малоосвічені чиновники в особі літературного персонажа Каламаря впізнали колишнього партійного «діяча» Івана Фіца, відтак «висмикнутий в усій своїй потворності і гидотності з життя», він таки «накликав на автора гнів, хулу і злість» [6, с. 155].

Не стояли осторонь поети, які прагнули повернути в літературний процес реальність. Н. Зборовська зауважує: «Як психоісторичний феномен шістдесятництво передбачає аналіз етапів його становлення, які й виявляють його сутнісну глибинну структуру: психотипологічно воно відроджувалося за образом націонал-комуністичного світогляду М.Хвильового (міфологеми комунізму, «ленінського ренесансу» пронизували ранню лірику І.Драча, Д.Павличка, В.Симоненка та ін.). Інтеграційний поколіннєвий процес породжував гостру потребу національного модерного світогляду, а основним художнім завданням було повернути принцип реальності в літературу» [4, с. 27]. Саме психоісторичний феномен міфологеми комунізму дотепно засвідчив у своєму автобіографічному вірші «Паровози» поет М. Федунець, наголошуючи на тому, що збірка не могла вийти у світ, якщо у ній не було програмної партійно-ідеологічної поезії: «І узнав я: паровозом / Вірш про Леніна зовуть, / Про його і честь, і розум, / І в майбутнє світлу путь... / Я новеньким «паровозом» / Першу книжку витягав. / Потім другу. Її той же / «Паровоз» у маси ввіз. / Далі – ні! Сказав я: «Боже, / Глянь, до чого я доріс» [20, с. 370-371].

Коли я писав статтю «Довгий шлях до Парнасу» про В. Михайличенка, що була надрукована 1993 року у другому числі журналу «Слово і Час», тоді не мав перед собою першої збірки поета «Лірика» [12]. У ній також є «паровози»: уславлено «борців безсмертної Комуни» (с.3), йдеться про шовкову вишивку з «образом дорогого Ілляча» (с.6), «Тому й усміхається радо Явдосі / З портрета Ілляча» (с.7). У добу соцреалізму кожен молодий письменник прагнув якомога швидше дійти до читача, завоювати його серце. А після ідеологічно витриманого в партійному дусі «паровоза» йшла справжня інтимна чи пейзажна лірика. Навчаючись у Київському державному університеті імені Тараса Шевченка, В. Михайличенко відвідував літературні студії у видавництві «Молодь» під керівництвом Д. Білоуса, уважно слухав

творчі настанови П. Дорошка, Т. Масенка, П. Воронька, М. Шеремета, Л. Первомайського, В. Кочевського, молодих поетів Д. Павличка, П. Ребра, М. Сома, доповіді А. Малишка про П. Тичину, В. Сосюри про М. Бажана. У творчій орбіті шістдесятників формувалася світогляд письменника в аспекті національної ідентичності, національної культури. І народжувалися антитетичні до соцреалізму строфи: «Життя та істини вандали! Як ви, регочучи, цвіли, / а ми то демоном страждали, то, ніби сироти, жили!..» («Уявний заповіт поета») або координати моделі єдності втраченої гармонії людини та космогенези, протиставлення знівельованої ідеологеми християнським цінностям і традиціям українського народу: «Як ворон конину, як ворог руїну, / Люблю Україну, люблю Україну, / Такої любові ніяк не боюсь, – / Од неї заледве об стінку не б'юсь» [11, с. 64].

Віршованими одкровеннями молодого студента столичного вузу зацікавилися спецслужби, його 30 березня 1962 року викликали у Комітет державної безпеки на «щирі бесіду». Поет занотував, що «десь у глибині душі я чекав цього виклику». Він творив, як писав, «під журби тягарем», писав, звертаючись до владоможців: «Я серцем чую, духом чую / Тут щось не так, тут щось не те, / Не ті тут днюють і ночують, / І вітер тут не той мете. / Пасіться, жрїть, кубло звивайте / Під Іллічеві гасла й стяг, / Та чуєте, не забувайте, / Що ви, панове, у гостях». Знайшлися нишпорки, які донесли, куди слід, про антирадянський вірш. Спецслужби в гуртожитку перерли речі, знайшли доказ і, як результат, Михайличенка виключили з університету. Його громадянській, інтимній, пейзажній ліриці притаманні простота композиції, схильність до гротеску, алюзії, довершеність форми і глибокий повчальний зміст. Вірші В. Михайличена розхитували усталені соцреалістичні канони, пробуджували читачів від «летаргічного» сну, пропагували щирі любов до України, рідного краю, закликали читачів завжди бути зі своїм народом, не зраджувати Батьківщину.

По-своєму відчував подих епохи соцреалізму й Борис Мамайсур, який у збірці «Чи буде шторм?» (1963) поставив перед собою конкретну мету не писати так, як того вимагають ідеологи партії, бо «Тяжить мій вірш до вивірених форм... / Чи принесу ж нове я що в поезію? / Чи буде шторм? Чи монументи норм / З рядків чавунними постануть бевзями? / Не знаю я, чи буде з того шторм, / Та не писатиму задля ажурних форм» [9, с. 16]. Після такого поетичного одкровення поет потрапив під приціл спецслужб. У 1965 р. на квартирі І. Світличного відбувся обшук, серед рукописів виявили чимало «кромольних» віршів Б. Мамайсура.

Прийшли з арештом до Бориса, який мешкав у селі Вороньків Бориспільського району. Лікарі обстежили поета і ... відправили у Глеваську психлікарню. У передмові до збірки Мамайсурових віршів «Другий початок» (1997) І. Дзюба писав, що після смерті Василя Симоненка «він (Симоненко. – В.П.) став для українського офіціозу ворогом №1. Його не тільки не друкували – навіть згадувати його не рекомендувалося. До тих, хто не виправдав надії начальства, належав і Борис Мамайсур» [1, с. 8].

Так, різні періоди розвитку людства ставили перед письменниками й висвітлення різноекторних проблем, що їх висував час, відгукуючись на духовні потреби суспільства. Але у Б. Мамайсура, як зазначає І. Дзюба, «психологія і естетика «несприйняття дійсності» мали інакший зміст і характер... Борис Мамайсур здійснював вельми дошкульну поетичну критику режиму в ціннісному й моральному аспектах, поступово доходючи до бачення абсурдності життя в межах і формах цього режиму» [1, с. 14-15]. Його поезія за формою була суголосною із Василем Стусом, вона вигранювала зашифрованими думками, силою риторичних речень, алюзією, гротескними зсувами, що поєднували в собі протиставні рефлексії химерного світу, прекрасного і потворного, трагічного і комічного. Мамайсурові рефлексії били прямо в «десятку», у ціль: «Зляглися розвиток і зрада, / і от – гостріть, шановні нюх / На неправдоподібну правду / Та найправдивішу брехню! / Чого не мав – того не втрапиш. / Чого ж боятись? Сміло в бій! / Не бійсь ні розвитку, ні краху! / І перемоги – теж не бійсь...» [10, с. 77].

Наведені цитати з віршів епохи класичного канону свідчать про фіксацію історичної пам'яті як кодову матрицю «тихого бунту», великого руху опору в українському літературному процесі 60-70-х років ХХ століття, оскільки, за визначенням Н. Зборовської, «психологіку імперського дискурсу характеризувала *імітація* та *формалізація літературного процесу* (курсив Н. Зборовської. – В.М.), що позначала наявність фіктивних кодів» [4, с. 34]. Означений негативний наратив імітації та формалізації літпроцесу не задовольняв шістдесятників «другого крила» не лише в Україні, а й за її межами. Наприклад, письменники піддавалися остракізму в Чехо-Словаччині, були звільнені з роботи і переслідувалися В. Дацей, М. Мушинка, а Юрія Бачу після 1968 року ув'язнено.

Не обходилося й в Україні без провокацій. Скажімо, колишній доцент Київського медичного інституту Р. Тельнова на початку 60-х років привселюдно помочилася біля пам'ятника Т. Шевченка. На місці злочину при свідках її спіймав майор міліції. Він разом із



письменником С. Плачиндою у січні 1963 року в газеті «Літературна Україна» надрукував статтю «А суд буде...». Статтю передрукував за кордоном журнал «Сучасність». Я запитав С. Плачинду, як саме могла потрапити публікація за кордон. У листі (24.09.2008) до мене письменник відповів: «Дуже просто. «Літературна Україна» на той час йшла в 92 країни світу. А на її шпальтах у січні 1963 року з'явилася стаття – моя і майора міліції про такий злочин Тельнової – «А суд буде...». Щоправда, майора (а саме він затримав і допитував негідницю) по виході статті звільнили з роботи, а на мене вона наслала помічника самого прокурора ССРСР... того помічника Руденко (Генеральний прокурор СРСР. – В.М.) вигнав з роботи, а сам персонально зателефонував нам у редакцію (адже той «юрист» двічі викликав мене і погрожував). Так, суд був, але закритий (мене не пустили). Рішення суду: 1) заборонити доц.Тельнової викладати у вузах і 2) видворити з Києва. Перше виконано, а друге...коли я повів свою вагітну дружину за направленням на консультацію в ОХМАДИТ, то на дверях консультанта побачив напис: «Тельнова Р.П.». Отакої!».

Подібних провокаторів і пристосуванців не бракувало. Їм протистояла невелика когорта інтелігентів-шістдесятників, серед яких помітне місце належить В. Стусу, що є символом трагедії, незламного духу, героїзму. Поет тонкої душевної конструкції постійно протестував. Саме таким, як Тельнова і їм подібним, він адресує іронічно-гротескні рядки верлібру: «орденоносні пси – могутні груди, / обвішані медалями, а морди – / пихаті, як в заслужених митців / чи лавреюваних міліціонерів – / подзенькуючи бляшками, проходять, / зневагою вшановуючи натовп, / а біля них, тримаючи побожно / ланцюг, – щасливі власники собак. / О мить блаженства – і людей, і псів! / Одні – щасливі ницістю своєю / і приналежністю чотириногим / так низько хиляться благочестиво/ перед Н і ч и м, що зветься зокіл. / А другі – на хребтах своїх довгастих / несуть такий тягар своєї слави, / аж закипає від образи кров / в собачім серці: ось воно, мовляв, / мистецтво для безрогих». Зрештою, авторитетний літературознавець радянської доби Л. Новиченко 1957 р. визнав, що українська радянська поезія не досягла того класичного рівня, тієї висоти, що її досягли поети ХІХ століття. Критик радив, аби письменники дбали про художню довершеність, де було б «більше мислі і розуму, більше людських живих голосів і облич, більше тієї реалістичної проникливості, яка з простого і щоденного робить істинно поетичне і величне» [14, с. 58]

Поетичне і величне творив у неволі В. Стус, який в осердя ставив свободу особистості незалежно від обставин. Своєю творчістю у другій

половині ХХ століття Василь Стус підніс українську літературу до світового рівня. Його голосом заговорив український народ. Адресуючи лист Голові Верховної ради СРСР М. Підгорному, поет заявляє: «Добровільний геноцид – це нова форма геноциду, можливо, найбільш небезпечна, бо «добровільність» засвідчує одвічність гніту. Це розуміє всякий, хто не боїться розуміти, хто не засліплений страхом перед катастрофічністю реальності, створеної примусом» [15, с. 48]. В. Стус переймається долею мільйонів безневинних жертв, захищає тих, хто став жертвою політичного розгнужданого свавілля. Він сміливо став у перші лави борців проти брехні. Його філософічність пролягала через кардіоцентричність, він співчував обездоленим, пропускав їх біль через гаряче серце. Співпереживав разом зі своїм народом, бо, як зауважує український психоаналітик Н. Хамітов, всі високі істини об'єднують людей і стають дійсними лише тоді, коли входять у їхні серця, освітлюють їхній розум.

*Висновки...* Отже, проаналізувавши художню практику «другого крила» шістдесятників, можна стверджувати, що їхня творча енергія своїм вістрям спрямовувалась на підрив усталених буттєвих основ, стереотипів, ідеологічних кліше й у такий спосіб була незаперечною опозицією штучному соціалістичному реалізмові, який тримався на міфологемі недосяжного комунізму, формуючи образ колоніального психотипу. Проголошений 1934 року соціалістичний реалізм був своєрідною маскою, прикриттям нездійснених романтичних ідей, задекларованих пролетарською революцією 1917 року. Орієнтуючись на класові позиції, гіперболічних героїв доби, література епохи соцреалізму продукувала масову духовну продукцію, яка не відповідала цивілізаційним культурним кодам західноєвропейського письменства, бо за Бога визнавала перверсивно едіпованого комуністичного вождя тоталітарної держави, якому усі автори мусіли поклонятися і сприймати його думки, як незаперечну істину. Шістдесятники висміювали культурологічну матрицю абсурдного тексту соцреалістів, таврували усе перверсивно-потворне, імперське, засуджували маргінальну посередність як монотеїстичне більшовицьке варварство, ідеологічне шаманство. Твори шістдесятників В. Симоненка, В. Стуса, Б. Мамайсура, В. Михайличенка були тим свіжим струменем, що оберігав духовну ауру читачів від вірусу, який багато літ вражав психічну трансформацію національного, відкидаючи на узбіччя історичну пам'ять, культурну і національну ідентичності українців. Таким чином, можна стверджувати, що література шістдесятників формувала процес витіснення культури

соцреалістичного ґатунку.

**Список використаних джерел і літератури:**

1. Дзюба І. Забуті – поруч (Про ще одного «шістдесятника»). *Мамайсур Б. Другий початок*. Київ: Сфера, 1997. С. 3-16.
2. Дроздовський Д. Історія та історії Віталія Дончика. *Слово Просвіти*. 2017, 23 квітня. С. 11.
3. З листів Ісидори Косач-Борисової до Петра Одарченка. *Сучасність*. 1983. Ч. 11. С. 39-41.
4. Зборовська Н.В. Психоісторія новітньої української літератури: проблеми психосемантики і психопоетики. дис... д-ра філол. наук: 10.01.01; 10.01.06 / НАН України, Інс-т літератури ім.Т.Г.Шевченка. Київ, 2007. 40 с.
5. Кіпіані В. Стус і Нобель. Містифікація міфу. *Українська правда*. 2006. 22 липня. С.5.
6. Кіраль С. «Березневий сніг» – моя найчесніша книга»: збірка Івана Чендея в контексті доби сьогодення. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. праць / відп. ред. І. В. Сабадош. Ужгород, 2018. Вип. 23. С. 154-162.
7. Коваль Антін (В. Лісовий). Відкритий лист до депутатів Рад УРСР. *Зона*.1994. № 8, С. 125–148.
8. Лісовий Василь Семенович. URL: <http://khp.org/index.php?id=1342793502>
9. Мамайсур Б. Чи буде шторм? Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1963. 28 с.
10. Мамайсур Б. Другий початок. Київ: Сфера, 1997. 172 с.
11. Мацько В. Українська література: людина-світ-час. Хмельницький: ФОП Цюпак А.А., 2017. 228 с.
12. Михайличенко В. Лірика. Кривий Ріг: Видання багатотиражної газети «На трудовій вахті», 1958. 28 с.
13. Наливайко Д. Щодо генези й типології соціалістичного реалізму. *Слово і Час*. 2008. №9. С. 46-52.
14. Новиченко Л. Поезія великого сорокаріччя. *Антологія української поезії у 4-х т. / Упоряд. М. Рильський, М. Нагнибіда*. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1957. Т. 3. С. 5-58.
15. Погром в Україні. 1972-1979 / упорядк., довідки і передмова Р. Купчинський. Зошити самвидаву. Вип. 1. Б.м.в.: Сучасність, 1980. 312 с.
16. Роженко М. Лишневі уроки радянської доби в історії України // *Матеріали 10-х Лишневих академічних читань*. Випуск І. Київ: Український Центр духовної культури. 2002. С. 3-38.
17. Розсекречена пам'ять : Голодомор 1932-1933 років в Україні в документах ІПУ–НКВД. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 604 с.
18. Розмова з ген. Петром Григоренком. *Сучасність*. 1978. Ч.5. С. 67-78.
19. Стус В.Твори: У 4 т., 6 кн. Львів: Просвіта, 1994-1999. Т. 6 (дод.), кн. 2 :

Листи до друзів та знайомих. 1997. 262 с.

20. Федунець М. Неповторне. Хмельницький: Поділля, 1995. 400 с.

21. Хархун В. Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації. Ніжин: ТОВ «Гідромакс», 2009. 508 с.

### References:

1. Dziuba I. Zabuti – poruch (Pro shche odnogo «shistdesiatnyka»). Mamaisur B. Druhyi pochatok. Kyiv: Sfera, 1997. S. 3-16.
2. Drozdovskiy D. Istoriia ta istorii Vitaliia Donchyka. Slovo Prosvity. 2017, 23 kvitnia. S. 11.
3. Z lystiv Isydory Kosach-Borysovoi do Petra Odarchenka. Suchasnist. 1983. Ch. 11. S. 39-41.
4. Zborovska N.V. Psykhoistoriia novitnoi ukrainskoi literatury: problemy psykhosemantyky i psykhopoetyky. dys... d-ra filol. nauk: 10.01.01; 10.01.06 / NAN Ukraine, Ins-t literatury im.T.H.Shevchenka. Kyiv, 2007. 40 s.
5. Kipiani V. Stus i Nobel. Mistyfikatsiia mifu. Ukrainska pravda. 2006. 22 lypnia. S.5.
6. Kiral S. «Bereznevyi snih» – moia naichesnisha knyha»: zbirka Ivana Chendeia v konteksti doby sohodennia. Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznnavstva : zb. nauk. prats / vidp. red. I. V. Sabadosh. Uzhhorod, 2018. Vyp. 23. S. 154-162.
7. Koval Antin (V. Lisovyi). Vidkryti lyst do deputativ Rad URSR. Zona.1994. № 8, S. 125–148.
8. Lisovyi Vasyl Semenovich. URL: <http://khp.org/index.php?id=1342793502>
9. Mamaisur B. Chy bude shtorm? Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoi literatury, 1963. 28 s.
10. Mamaisur B. Druhyi pochatok. Kyiv: Sfera, 1997. 172 s.
11. Matsko V. Ukrainska literatura: liudyna-svit-chas. Khmelnytskyi: FOP Tsiupak A.A., 2017. 228 s.
12. Mykhailychenko V. Liryka. Kryvyi Rih: Vydannia bahatotyrazhnoi hazety «Na trudovii vakhti», 1958. 28 s.
13. Nalyvaiko D. Shchodo henezy y typolohii sotsialistychnoho realizmu. Slovo i Chas. 2008. №9. C. 46-52.
14. Novychenko L. Poeziia velykoho sorokarichchia. Antolohiia ukrainskoi poezii u 4-kh t. / Uporiad. M. Rylskiy, M. Nahnybida. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoi literatury, 1957. T. 3. S. 5-58.
15. Pohrom v Ukraini. 1972-1979 / uporiadk., dovidky i peredmovy R. Kupchynskiy. Zoshyty samvydav. Vyp. 1. B.m.v.: Suchasnist, 1980. 312 s.
16. Rozhenko M. Lypnevi uroky radianskoi doby v istorii Ukrainy // Materialy 10-kh Lypnevyykh akademichnykh chytan. Vypusk I. Kyiv: Ukrainskyi Tsentr dukhovnoi kultury. 2002. S. 3-38.
17. Rozsekrechena pamiat : Holodomor 1932-1933 rokiv v Ukraini v dokumentakh GPU–NKVD. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2008. 604 s.

18. Rozmova z hen. Petrom Hryhorenkom. Suchasnist. 1978. Ch.5. S. 67-78.

19. Stus V. Tvory: U 4 t., 6 kn. Lviv: Prosvita, 1994-1999. T. 6 (dod.), kn. 2 : Lysty do druziv ta znaiomykh. 1997. 262 s.

20. Fedunets M. Nepovtorne. Khmelnytskyi: Podillia, 1995. 400 s.

21. Kharkhun V. Sotsrealistychnyi kanon v ukrainskii literaturi: geneza, rozvytok, modyfikatsii. Nizhyn: TOV «Hidromaks», 2009. 508 s.

### **Summary**

**Vitalii Matsko**

#### ***The «Second Wing» of the Sixtiers as a Bold Opposition to the Artificial Socialist Realism***

*The article deals with some separate poems of the «second wing» of the Sixtiers, its representatives V. Stus, V. Mykhailychenko, B. Mamaisur. They entered the history of poetry of the second half of the twentieth century as poets-innovators who boldly resorted to new forms, means of expression. The poets by their artistic practice loosened those levers of Soviet literature that cultivated the extra-tragedy of the totalitarian system, and propagated class antagonism, fierce struggle against dissenters, placed materialistic knowledge, party interests above general human, unreasonably actualized the full well-being of both the Soviet man and world order.*

*It is proved that by its artistic practice the Sixtiers sought to break the ideologically-communist chain that was chained the literary process with the framework of social realism, and made the writers captives of policy, dominant stereotypes in the art. It is found out that rejected Sixtiers' poetry from the strict model of the socialist realism, from stylistic traditions, was projected in the direction of the figurative associative, modern thinking, which was characteristics of their creative method. The title of our article is the attempt to identify new facets of Ukrainian poets Sixtiers, point out the peculiarities of their artistic world that was antithetical to those works that were written in accordance with the rules and norms of socialist realism.*

**Key words:** *method, model, the Sixtiers, socialist realism, code, narration, identity.*

Дата надходження статті: «19» вересня 2019 р.

Дата прийняття до друку: «09» жовтня 2019 р.